IT-TAGĦLIM TAD-DUTTRINA FIL-GŻEJJER MALTIN;
FTIT TA' L-ISTORJA **Guido Lanfranco**

Ma' l-iżvilupp, progress u evoluzzjoni kontinwa ta' l-istorja, jinbidlu l-aspetti kollha li fihom timxi l-ħajja tagħna. It-tagħlim tad-duttrina ġralu l-istess, għadda minn żmien għal ieħor, jinbidel skond iċ-ċirkostanzi kollha. Qabel ma ġie l-Ordni ta' San Ġwann f'Malta, kien hawn abbandun sħiħ fl-oqsma kollha, minħabba l-faqar ġenerali, attakki kontinwi mill-furbani, is-sistema fewdali li kellna, l-isqfijiet ta' Malta li qatt ma rifsu Malta, u l-ftit reliġjużi li kellna kellhom bosta diffikultajiet fil-qadi ta' dmirhom.

Seklu sittax In-nies tat-tajjeb ġeneralment kienu joqogħdu fl-Imdina u kienu jedukaw lil uliedhom individwalment, bil-għajnuna ta' xi reliġjuż jew bniedem ieħor, lokalment jew barra. Mal-wasla ta' l-Ordni, f'Malta nħass aktar sens ta' protezzjoni, għalhekk qam il-kuraġġ biex jiżdiedu l-knejjes, il-bini, u r-reliġjużi, u biż-żmien beda jkollna isqfijiet li joqogħdu magħna. Bejn l-1545 u l-1563 kien sar il-Konċilju ta' Trento li fost affarijiet oħrajn ħareġ digriet li, kull nhar ta' Ħadd filgħodu, l-kappillani kellhom jispjegaw il-vanġelu, u filgħaxija jgħallmu d-duttrina. Iżda xorta waħda kien hawn ħafna injoranza, għax l-edukazzjoni tal-poplu kienet għadha ma nibtitx, u għalhekk ukoll fost il-qassisin kien għad hemm nuqqas ta' tagħlim. Meta f'Malta kien hawn id-delegat appostoliku Duzina fl-1575, li kien ġie biex jagħti spinta lill-Knisja lokali, tista' tgħid li l-biċċa l-kbira tal-qassisin ma kinux jgħallmu d-duttrina kif nafuha llum, imma aktarx il-kredu, il-kmandamenti u xi talbiet bħall-Ave Marija[1], u l-attijiet tal-fidi, tama, mħabba u ndiema. Dawn kienu jsiru kollha bl-amment mingħajr spjegazzjonijiet. Jiena stess meta kont żgħir immur l-iskola f'nofs is-snin tletin, bħalma nistħajjel jiftakru bosta anzjani oħra, tas-seklu għoxrin, id-duttrina kienu jgħallmuhielna bl-amment, kif ukoll it-talb komuni, l-attijiet u l-kredu. Mhux biss, imma nista' ngħid li konna nkantawhom, kulħadd flimkien b'melodija monotona, u mistoqsijiet u spjegazzjonijiet xejn. Skejjel oħrajn mhux biss kienu jkantawhom, iżda min kien jgħallimhom kien iġiegħel lit-tfal jitbandlu kollha flimkien mal-melodija ħeddiela. Meta kbirna bdejna nużaw xi ftit il-kotba li ma kienu xejn attraenti, iżda xorta waħda konna nitgħallmu kollox bl-amment.

Seklu sbatax Fis-seklu sbatax it-tfal kienu jirċievu xi istruzzjoni tal-katekiżmu,

iżda milli jidher aktar ma kien isir xejn.[2] Fil-knisja tal-Ġiżwiti fil-Belt Valletta kien hemm Istituto Della Dottrina, u l-Papa Gregorju (1621-1623) kien ħareġ indulġenzi għal dawk li jattendu għall-katekiżmu f'din il-knisja.[3] Komplew jiżdiedu l-għaqdiet ta' kull xorta u l-fratellanzi lajċi. Dawn ta' l-aħħar tista' tgħid li kienu l-ewwel li offrew għamla ta' għajnuna soċjali lill-poplu. Mhux mill-ewwel kienu eretti bħala fratellanzi, iżda għall-bidu kien hemm gruppi ta' nies bħala sodalita jew kongregazzjoni u meta żviluppaw fix-xogħol tagħhom ġie li kienu jinbidlu fi fratellanzi biex ikollhom aktar indulġenzi, privileġġi u skopijiet. Fost dawn insibu dawk li twaqqfu bil-fehma li jġibu 'l quddiem it-tagħlim tad-duttrina, għax il-kappillan waħdu ma kienx jista jieħu ħsieb kollox. Fis-seklu tmintax, l-aħħar wieħed ta' l-Ordni, komplew il-movimenti biex jieħdu ħsieb it-tagħlim tad-duttrina.

Seklu tmintax L-ewwel Sodalita tad-Duttrina Nisranija li twaqqfet fil-Belt Valletta f'dan is-seklu kienet fil-parroċċa ta' San Pawl, b'digriet ta' l-4 ta' Frar 1724, u t-tieni waħda f'Hal Lija wara talba mill-kleru tad-29 ta' Novembru 1727. Il-kappillan kien ikollu d-dmir li jgħallem xi katekiżmu lill-kbar kull nhar ta' Hadd waqt il-quddiesa, u liż-żgħar f'xi ħin ieħor; hawn is-Sodalita bdiet tgħinu fix-xogħol tiegħu.[4] Fl-1728, fil-parroċċa ta' Ħaż-Żabbar twaqqfet is-Sodalita tal-Madonna tad-Duttrina u tqiegħed inkwadru tagħha fuq l-artal tal-Kurċifiss, fejn kien hemm il-Fratellanza ta' l-Agonizzanti, iżda fl-1875 twaqqfet il-Fratellanza tal-Madonna tas-Sacro Cuor, fuq l-istess artal li ħadetilha postha u nbidel l-inkwadru.[5] Għalkemm fl-Isla kien hemm xi qassisin jgħallmu d-duttrina, dawn kienu jagħmlu hekk minn rajhom u mhux bħala parti mill-pjan parrokkjali. Għalhekk mill-1762 dawn il-ftit qassisin organizzaw ix-xogħol aktar bis-serjeta. Kienu jgħallmu l-katekiżmu lit-tfal qabel l-għasar fil-Hdud u l-festi matul is-sena, mqassmin fi klassijiet. Matul ir-Randan li l-Maltin ta' dari kienu josservaw sewwa bl-opri tajba, eżerċizzi, sawm, penitenza u talb, kienu jgħallmuhom il-katekiżmu kuljum fil-knisja ta' San Ġiljan fejn hemm lapida li turi li fl-1770 hemmekk ġiet iffurmata il-Veneranda Opera della Dottrina. Fl-1774 din ħadet sura ta' Fratellanza tad-Duttrina Nisranija taħt it-titolu ta' San Vinċenz de Paule u hemm sar artal ta' din il-fratellanza dedikat lilu. Fl-1788, il-kanonċi ta' l-Isla u l-isqof riedu jqajmuha ftit aktar u t-tagħlim beda jsir għall-kbar ukoll.[6]

Seklu dsatax Il-jiem tal-karnival, fi żmienna, għalkem inqas mill-imgħoddi, għadhom jitqiesu bħala okkażjonijiet ta' dnub, għalhekk dawk l-għaqdiet li ssoltu jiġbru t-tfal għad-duttrina, jiġbruhom ukoll f'dawn il-jiem u jorganizzawlhom attivitajiet biex mhux biss iżommuhom bogħod mill-okkażjoni tad-dnub, imma wkoll biex ipattu għan-nuqqasijiet li jsiru minn ħaddieħor. L-istess ħaġa kien isir fis-seklu tmintax. Fl-Isla, bħala eżempju, kienu jagħmlulhom proċessjoni li fiha kienu jipparteċipaw il-fratelli, it-tfal, il-kappillan, u kull min kellu x'jaqsam magħhom fit-tagħlim tad-duttrina. Kienu jżuru diversi knejjes tul din il-proċessjoni, li għalhekk bdiet tissejjaħ il-proċessjoni ta' l-istazzjonijiet.[7]

F'Ħal Lija, fil-jiem tal-karnival, is-Sodalita kienet tagħmel Espożizzjoni kuljum, quddiesa kantata, u filgħaxija għasar, kant, priedka u benedizzjoni.[8] Dan kien isir fil-parroċċI kollha, u magħruf bħala Karnival Qaddis. Fil-karnival tal-1823 kulħadd kien baqa' mbikkem bit-traġedja li fiha kienu mietu 110 tfal mgħaffġin u fgati minħabba r-rassa u l-paniku li nqala' meta reġgħu lura għas-sagristija ta' Ta' Ġieżu fil-Belt Valletta, wara li kienu ħaduhom dawra l-Furjana biex iżommuhom bogħod mill-bluhat tal-karnival.

F'Birkirkara, il-Pia Opera della Dottrina Cristiana, fl-1820 saret fratellanza, imma ġa kienet teżisti ftit taż-żmien qabel. Il-prepostu kien id-direttur, u fost l-uffiċjali tagħha kien hemm żewġ *pescatori* biex ifittxu t-tfal u jibagħtuhom għad-duttrina.[9] Milli jidher din, biż-żmien, spiċċat jew bidlet il-forma tagħha għax fl-1857 twaqqfet il-Kongregazzjoni għat-Tagħlim tad-Duttrina fil-knisja Tal-Ħerba.[10] Fil-kappelli u oratorji bdew jitwaqqfu diversi istituzzjonijiet għat-tagħlim tad-duttrina, organizzati tajjeb, jagħmlu dik li aħna bqajna ngħidulha il-"gara" u jqassmu premjijiet lil min jattendi u jmur tajjeb; kienu jattendu mijiet ta' tfal. Fl-1833 fil-Furjana twaqqfet il-Congregazione della Dottrina Cristiana, u għad hemm l-inkwadru tal-Madonna tad-Duttrina.[11] Fil-Belt Valletta l-ewwel ma twaqqaf f'dan is-seklu kien l-Istituto Maltese d'Educazione Cattolica fl-1839, fil-kappella tal-Kunċizzjoni tal-Ġiżwiti li mbagħad ħaduh f'San Ġakbu. Fl-1847-1848 twaqqaf istitut ieħor taħt l-isem tal-Bon Pastur fil-knisja ta' Santa Barbara, imma fl-1853 ħaduh f'Tal Pilar, u aktar tard fl-1858 f'Tal-Vitorja, li suppost aktar kienet magħrufa bħala ta' Sant' Anton Abbati.[12] Dawn kienu jistampaw kotba biex jgħallmu fuqhom id-duttrina u talb ta' kull xorta. Fil-31 ta' Mejju ta' l-1874, f'Ħal Tarxien, twaqqfet il-Fratellanza

ISTITUTO DI

EDUCAZIONE CATTOLICA

SOTTO IL TITOLO

Della

B. VERGINE DELLE GRAZIE

ERETTO

IN S. ROCCO DELLA VALLETTA.

Abela Maria

il dì 6 Maggio 1916 *è stata*

con risultato Ottimo *approvata*

nella Dottrina Cristiana per il Sacramento *della* Confirmazione.

Sac. Giovanni Bologna

Agente DIRETTORE.

PRINT. C. MAISTRE & SON.

MEMORIA

DELL'ISTITUTO MALTESE DI EDUCAZIONE CATTOLICA

Abela Guglielmo

è approvato per la Santa Comunione con esito

soddisfacente

Valletta, S. Giacomo

il dì 30 Marzo 1931

Sac. R. Ceravolo

Direttore

Memoria

dell'Istituto Maltese

di Educazione Cattolica,

Abela Carmelo

è stato approvato per la S. CON-FERMAZIONE *con esito* ottimo

Valletta, S. Giacomo,

il dì 21 Marzo 1909.

[illegible]

Direttore.

TAHRIG TA TIEBA

PRATTICAT FL'ORATORIU MALTI TA EDUCAZIONI NISRANIA, TAHT IT-TITULU TAL

BUON PASTUR

LI JINSAB FIL CHNISIA TA

SANT' ANTON ABBATI TAL BELT

JEU

TAL VITTORIA

BIL PERMESS TAL'ECCMU. U REVMU. MONS.

FRA GAETANU PACE FORNO

ARCISKOF TA RODI U ISKOF TA MALTA.

MALTA

STAMPAT GHAND G. MUSCAT

48, Strada Mercanti.

1894.

tad-Duttrina, li għadha torganizza l-festa bin-nar u l-armar u l-proċessjoni bil-vara. Mhux se nsemmu l-bqija mifruxin fil-Belt u postijiet oħrajn għax ikollna niktbu volum.

Imma ta' min ifakkar, li t-tagħlim tad-duttrina ma kienx biss skop fih innifsu, imma beda jservi biex jipprepara t-tfal għall-ewwel tqarbina jew il-preċett, u wkoll għall-griżma ta' l-isqof. Iċ-ċerimonja ta' l-ewwel tqarbina tal-preċett kienet rutina, li fl-imgħoddi kienet tibda filgħodu u tkompli wara nofsinhar, u fiha, tard fis-seklu dsatax imma aktar mill-bidu tas-seklu għoxrin, bdew jingħataw santi ta' tifkira u ċertifikati stampati lill-parteċipanti. Il-griżma ta' l-isqof ma kinetx daqshekk faċli. Għalkemm żmien din iċ-ċerimonja jkun qrib il-Pentekoste, fi żmien l-Ordni, bħala eżempju, l-isqof ma kellux żmien fiss meta jmur fil-parroċċi. Fl-irħula mwarrbin kien imur biss f'okkażjoni ta' viżta pastorali kull ftit snin, għalhekk kien jagħmel il-griżma lil kulħadd f'daqqa Fejn kien ikun ilu ma jmur kienu jinġemgħu ta' ħafna etajiet; ġie li kien hemm min ikun kbir fl-eta, u wkoll laħaq iżżewweġ, [13] Għawdex kien aktar diffiċli li l-isqof jagħmel viżta pastorali hemmekk għax il-vjaġġ kien twil u strapazzuż. Ġie li għaddew għaxar snin jew sitta u għoxrin sena bejn viżta pastorali u oħra. Meta fl-1856 għadda minn Malta isqof missjunarju Taljan, Giuseppe Bravi, malajr ġie mistieden jagħmel il-griżma ta' l-isqof lill-Għawdxin, u sab ma' wiċċu 1,286 ruħ jistennew minn lejlet u kompla l-għada.[14]

F'Għawdex F'Għawdex kien hemm l-istess problemi, u bosta mit-tfal kienu mxerrdin u jaħdmu fl-għelieqi, u ma kienx hemm min hu wisq ħerqan li jgħallem id-duttrina, għalhekk l-isqfijiet ta' spiss kienu jsostnu mal-qassisin biex jagħmlu aktar sforzi.[14] Wara l-1813, l-isqfijiet insistew mal-kjeriċi li kienu se jsiru qassisin biex jgħallmu d-duttrina wkoll, inkella ma jordnawx saċerdoti. Kellhom jgħallmu tliet darbiet qabel inżul ix-xemx. Fl-1855 saret il-Kongregazzjoni tad-Duttrina fir-Rabat t'Għawdex fil-knisja ta' San Ġakbu, taħt il-protezzjoni ta' San Alwiġi. Kienu jgħallmu l-Ħdud kollha, filgħodu u filgħaxija u fl-aħħar tal-kors kien isir irtir u festa tal-qaddis. Fejn ma setax isir tagħlim organizzat tad-duttrina, bħal f'San Lawrenz, l-isqfijiet ordnaw li jgħallmuhom l-attijiet u xi talb qabel il-quddies tal-Ħdud. Ordnaw ukoll li f'postijiet oħra, bħan-Nadur u r-Rabat, isiru bħal disputi jew djalogi bejn il-qassisin biex jgħallmu l-katekiżmu fil-knisja.[16] Fis-seklu ta' wara, fin-Nadur, fl-1913, saret il-Kongregazzjoni tad-Duttrina Nisranija.[17] u fl-1922 l-

arċipriet kien jgħallem liċ-ċkejknin siegħa qabel l-Ave Marija, u dawk aktar kbar siegħa wara.[18]

Seklu Għoxrin Fl-ewwel snin tas-seklu għoxrin, f'Malta daħlu il-*Freres* ta' De La Salle u s-Sależjani, minbarra wkoll is-sorijiet, li l-għan priċipali tagħhom kien li jedukaw u jgħallmu d-duttrina. Fl-iskejjel tal-gvern bdew id-diretturi spiritwali fl-1924 biex jissorveljaw dan it-tagħlim. Imma l-akbar organizzazzjoni għat-tagħlim tad-duttrina kienet u għadha dik li twaqqfet minn Dun Ġorġ Preca fl-1907, taħt l-inizjali ta' M. U. S. E. U. M. (*Magister Utinam Sequatur Evangelium Universus Mundus*), li minn dak iż-żmien infirxet ma' kullimkien fil-gżejjer Maltin kollha, u wkoll twaqqfet fl-Awstralja, Sudan, Albanija u mkejjen oħra. Fl-1966 sar kungress ta' ġimagħtejn mill-Kummissjoni Katekistika ta' Christus Rex tal-kleru djoċesan; wara dan, l-isqof elevaha għal Kummissjoni Katekistika Nazzjonali b'seħħ mill-1 ta' Jannar 1967, biex tieħu ħsieb u tara li t-tagħlim tad-duttrina jkun skond ix-xewqa tal-Knisja.[19]

F'Birkirkara għadha ssir il-festa bil-proċessjoni tal-Madonna tad-Duttrina. Ma jsirx tiżjin u logħob tan-nar bħalma jsir f'Ħal Tarxien imma l-proċessjoni tieħu, bejn wieħed u ieħor din l-ordni, skond kif rajtha jien fit-18 ta' Mejju 1986: Boys Brigade, bandalora bil-pittura tal-Madonna bil-Bambin u żewġt itfal, żewġ abbatini tfal libsin l-istess bħat-tpinġija tal-bandalora, jiġifieri blu u aħmar, bl-ispellizza bajda, erba' subien libsin tal-preċett bil-fjuri f'idejhom, tlitt itfal libsin ta' fratelli tas-Sagrament bil-muzzetta ħamra u standard żgħir, żewġt irġiel libsin muzzetta vjola bl-istandard vjola bħala fratelli tal-Madonna ta' l-Erwieħ, standard vjola tad-Duluri, tlitt irġiel bl-istandard tal-fratellanza tas-Sagrament u surġentina, il-vara tal-Madonna tad-Duttina bil-figuri ta' żewgt itfal libsin bħal tal-pittura tal- bandalora tal-bidu, it-*tintinnaculum* bil-qanpiena, abbatini bl-iswed u spellizza bajda jżommu l-inċens, abbatini bis-salib tal-kleru, il-mazzier tal-Kapitlu, għaxar kanonċi libsin għall-okkażjoni, iżommu t-torċi, erba' abbatini bit-torċi u fl-aħħar erba' abbatini oħra.

Il-festa tal-Madonna tad-Duttrina f'Ħal Tarxien għadha tiġi organizzata mill-Fratellanza bħala festa sekondarja regolari, bl-armar, logħob tan-nar u proċessjoni bil-vara. Biex nuru l-andament ta' din il-proċessjoni, hawn ftit noti biex nuri kif rajtha jien fis-16 ta' Lulju 1995: Fratell bl-istandard ċelesti bis-simbolu tal-ktieb tad-duttrina, tliet fratelli bil-

fanali u l-Kurċifiss tal-fratellanza (bil-kunfratija bajda mingħajr muzzetta), tmien fratelli (kbar u ħgħar), bit-torċa mixgħula u bil-medaljun bħal ta' qabilhom, il-vara li turi lill-Madonna bi tlitt itfal quddiemha, akkolti u salib tal-kleru bi tmien abbatini warajhom kollha libsin iswed bl-ispellizza bajda, u fl-aħħar erbgħa oħra bil-fanali madwar iċ-ċelebrant li jġorr ir-relikwarju.

Referenzi

1. Vella, Luret *Storja ta' Ħaż-Żebbuġ* Malta 1986 p.153
2. Bonnici, Alexander *In-Nadur* Vol.I 1984 .p.95
3. Galea, Michael *Il-Knisja tal-Ġiżwiti fil-Belt Valletta* serje f'*Il-Ħajja* 1983 p.83
4. Borg, Vincent (Ed.) *Il-Knisja Parrokkjali ta' Ħal Lija* 1982 p.38
5. Zarb, Giuseppe *Żjara lill-Parroċċa ta' Ħaż-Żabbar* 1972 p.10
6. Bonnici Alexander *L-Isla* Vol.II 1986 p. 300-304, 359
7. Bonnici, Aexander *L-Isla* Vol II 1986 p. 204
8. Borg, Vincent *op. cit.* p.39
9. Zammit, Winston L. *Birkirkara fis-Seklu XIX* 1995 p.56-58
10. Ferres, Achille *Descrizione Storica delle Chiese di Malta e Gozo* 1866 p. 322; Vella Apap, Nicholas *L-Istorja tas-Santwarju tal-Madonna tal-Herba*2000 p.48
11. Gatt, Joseph R. *Il-Pittur Enrico Casolani u l-Kwadru tal-Madonna tad-Duttrina fil-Furjana* f'*Il-Furjana* April-Ġunju 2000 p.6-7
12. Bonnici, Arthur *History of The Church in Malta* Vol. III 1975 p.55
13. Micallef, Joseph *Ħal Luqa, Niesha u Ġrajjietha* 1975 p.84, 89
14. Bezzina, Joseph *Sannat fi Ġrajjet Għawdex* 1989 p.388
15. Bonnici, Alexander *In-Nadur* Vol.I 1984 p255
16. Bezzina, Joseph *Religion and Politics in a Crown Colony* 1985 p. 104-105
17. Bonnici, Alexander *In-Nadur* Vol. II 1988 p.207
18. Bonnici, Alexander *In-Nadur* Vol. II 1988 p. 242, 354-355
19. Bonnici, Arthur *op. cit.* p. 56-57